

פראג

(צ'כית: פרהה, Praha; גרמנית: Prag, אנגלית: Prague). בירת צ'כוסלובקיה. ראשיתה במאה התשיעית. במאה ה-14 הוקמה בה אוניברסיטה, הראשונה בקיסרות הגרמנית, ופ' היתה לבירת צ'כיה (בוהמיה) וזמן מה בירת הקיסרות הגרמנית, שבוהמיה היתה כלולה בה. היא היתה מרכז תרבות ראשון במעלה בממלכת ההבסבורגים, שבה היתה צ'כיה כלולה מ-1526 עד להתפוררות הממלכה ב-1918. אחר-כך היתה פ' בירת צ'כוסלובקיה העצמאית, וב-1939-1945 – בירת פרוטקטורט בוהמיה ומורביה ומושב 'פרוטקטור הרייך' (Reichsprotector).

היישוב היהודי בפ' קדום מאוד (לפי האגדה פ' היא עיר מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, ולפיכך נחוג בה חג פורים בט"ו באדר, שהוא 'פורים דמוקפין', כמו בירושלים). עדות ראשונה ליהודים בפ' היא מן המאה העשירית. ב-1270 הושלם בית-הכנסת 'אלטונוישול', והוא כיום העתיק בבתי-הכנסת 'אלטונוישול', והוא כיום העתיק בבתי-הכנסת שבאירופה. למרות רדיפות ואף גירושים היתה קהילת פ' מאות שנים מן הקהילות החשובות והגדולות ביותר באירופה, ומרכז תורה ראשון במעלה. במאה ה-12 יסדו בה ישיבות שניים מבעלי התוספות. בין גדולי התורה והרוח שפעלו בה במרוצת הדורות היו ר' יצחק 'אור זרוע', ר' יום-טוב ליפמן מילהאוזן, ר' יעקב פולק, ר' יהודה ליזא בן בצלאל (המהר"ל מפ'), ר' דוד גנז, ר' יום טוב ליפמן הלר, ר' ישעיהו הלוי הורוויץ ('השל"ה הקדוש'), ר' מרדכי יפה, ר' יהונתן איבשיץ ור' יחזקאל לנדא.

במאות ה-17 וה-18 חדרו לפ' השפעות השבתאים והפרנקיסטים. יהודי פ' היו מחלוצי המודרניזציה בקרב היהודים. ב-1867 הושלם תהליך האמנציפציה שלהם. הם מילאו תפקיד חשוב בתיעושה של בוהמיה וכן רבו ביניהם בעלי-מקצועות חופשיים, פשטה בקרבם התרבות הגרמנית, שהיתה התרבות השלטת (עד אמצע המאה ה-19 היו הגרמנים כמחצית תושבי העיר), ובסוף המאה ה-19 החלה גם התבוללות בצ'כית. פ' היתה מרכז לחוכמת ישראל, ובין רבניה היו ש"י רפפורט וחיים ברודי. יהודים בלטו מאוד בחיי התרבות והאומנות, ובין השאר פעלו בפ' פרנץ קפקא, פרנץ ורפל ומקס ברוד, שאת יצירותיהם כתבו בגרמנית, וכן היו סופרים ומחזאים שכתבו בצ'כית. ב-1906 נוסד בפ' המוזיאון הממלכתי היהודי, שהוא המוזיאון היהודי החשוב ביותר באירופה. פ' היתה גם מרכז ציוני. הופיעו בה שלושה עיתונים ציוניים וארגון הסטודנטים 'בר כוכבא', בהנהגת הוגו ברגמן, היה פעיל ביותר. ב-1920 נערכה בפ' ועידת היסוד של 'התאחדות' – מסגרת משותפת של 'הפועל הצעיר' ו'צעירי ציון'. ב-1933 נערך בפ' הקונגרס הציוני הי"ח.

ב-1933 ישבו בפ' כ-45,000 יהודים. עם עליית הנאצים לשלטון בגרמניה התיישבו בה פליטים יהודים מגרמניה ואחר-כך גם מאוסטריה שסופחה לה, ובראשית 1939 הגיע מספר היהודים בפ' לכ-56,000, והם היו כ-6% מכלל התושבים.

ב-22 ביולי 1939, כמה חודשים אחרי כיבושה של פ' בידי הגרמנים (15 במרס 1939), פקד 'פרוטקטור הרייך' קונסטנטין פון נירט להקים בפ' את הלשכה המרכזית להגירת יהודים בבוהמיה ומורביה בראשותו של אדולף איכמן.

בפרוץ המלחמה ב-1 בספטמבר 1939 נאסרו אישים נכבדים בפ' כבני ערובה. בין האישים שנאסרו היו מרי שמולקה וחנה שטיינר, שהיו פעילות במתן סיוע לפליטים ובפעולות ההצלה. ארגונים יהודיים המשיכו בחשאי לתת שירותי סעד, חינוך לנוער, והוראת שפות זרות ומקצועות חדשים כהכנה להגירה. המשרד הארץ-ישראלי בפ', בהנהלתו של יעקב אדלשטיין, מלא תפקיד פעיל וסייע לכ-19,000 יהודים להגר עד סוף 1939. הנהגת הקהילה היהודית הדתית בפ' נאלצה למסור לנאצים רשימות של מועמדים לגירוש. מפברואר 1943 היה יודנרט (שכונה 'מועצת זקני היהודים' – Ältestenrat der Juden in Prag) מופקד על ענייני הקהילה היהודית בפ'. הגרמנים מינו למועצת זקני הקהילה את ד"ר פרנטישק ויידמן, זאלו קרמר וד"ר פרנטישק פרידמן.

מ-6 באוקטובר 1941 עד 16 במרס 1945, גורשו מפ' 46,067 יהודים ל'מזרח' (לודז'), מינסק) ולגטו טרזיינשטט.

הנאצים הקימו 'לשכת נאמנות' (Treuhandstelle), והיא היתה מופקדת על הדירות שפנו מדייריהן היהודים ועל רהיטי היהודים ורכושם. 54 מחסני סחורות, ובכללם 11 בתי-כנסת, שימשו לאחסון רכוש היהודים שהופקע. תשמישי קדושה ודת מ-153 קהילות בערי-שדה הובאו לפ', ובכלל זה 5,400 תשמישי קדושה, 24,500 סידורים ומחזורים ו-6,070 כלי אומנות בעלי ערך היסטורי, וצוות של מלומדים יהודים מסורים הועסק בקטלוגם במאמץ לשמרם לדורות הבאים. הנאצים התכוונו להשתמש אחרי המלחמה באוסף ההוא כ'מוזיאון מרכזי של הגזע היהודי שנכחד'. אחרי המלחמה היה האוסף גרעין למוזיאון היהודי בפ' שנפתח מחדש. על קירות בית-הכנסת 'פנקס', שהוא חלק מבניין המוזיאון, חקוקים שמות 77,297 יהודים קורבנות הנאצים בבוהמיה ובמורביה.

ב-1945 הוקמו מחדש הקהילה היהודית בפ' ו'מועצת הקהילות היהודיות בצ'כוסלובקיה'. ארנסט פרישר, שלפני-כן היה חבר המועצה הלאומית של ממשלת צ'כוסלובקיה בגולה, היה לראש מועצת הקהילות.

אחרי המלחמה ישבו בפ' 11,000 יהודים. מנהיג הקהילה היה הרב הראשי, הרב גוסטב זיכר, ששב מארץ-ישראל. אחרי המלחמה היגרו רבים מן הניצולים לארצות אחרות ובשנים 1948-1949 עלו רבים לישראל.